

КОЛИКО КОШТА ОБЈАВЉИВАЊЕ НАУЧНИХ РАДОВА У МЕЂУНАРОДНИМ ЧАСОПИСИМА?

Ако изуземо трошкове истраживања, поставља се питање да ли објављивање научних радова у референтним међународним часописима кошта? У нашој академској заједници влада мишљење да објављивање радова „на листи“ (тј. на SCI, SSCI и A&HCI индексима) подразумева високе трошкове. Стога овај текст има за циљ да разјасни нејасноће у вези с тим.

Прије свега, нужно је да читалац разумије да постоје два модела издаваштва научних часописа: 1) часописи под претплатом и 2) часописи отвореног приступа („Open Access” – OA).

ПРЕТПЛАТА – ЗАТВОРЕНИ ПРИСТУП

Модел под претплатом је старији, због чега већина угледних свјетских часописа и издавачких компанија и даље функционише по њему. Часописи који се финансирају кроз претплату типично не наплаћују трошкове објављивања ауторима или њиховим институцијама, иако постоје неки изузеци. Тако многи часописи под претплатом додатно наплаћују прекорачење неког фиксног броја страница. Ове таксе могу варирати од неколико десетака до неколико стотина долара. Ако се часопис објављује у црно-бијелој техници, штампање графикана у боји обично се наплаћује посебно. Илустрације ради, познати часопис „Science“ наплаћује 650\$ за први графикон у боји, а 450\$ за сваки наредни. Понекад се од аутора тражи и плаћање чланства у асоцијацији која је покровитељ или издавач часописа. Аутори који не владају довољно добро енглеским језиком (а који је *lingua franca* модерног научног издаваштва), могу очекивати и трошак за професионалну лектуру (само неки часописи ово нуде без додатне наплате).

Пошто се финансирају кроз претплате, овакви часописи омогућавају приступ искључиво појединцима и организацијама који су на њих претплаћени или су претплаћени на научне базе које их дистрибуишу. С обзиром на то да су сви квалитетни часописи доступни у електронском облику, и чланци се такође одвојено продају, часописима је у интересу да имају што квалитетније радове који ће привући пажњу научноистраживачке заједнице и које ће цитирати други аутори, што им све диже потражњу. Сав профит остварен од продаје часописа и индивидуалних чланака задржавају часописи/издавачи, док се, у већини случајева, од аутора захтијева да се одрекну ауторских права на финалну верзију свог чланка (али су аутори типично слободни да колегама шаљу и архивирају верзије чланака непосредно прије финалне).

ОТВОРЕНИ ПРИСТУП – ОА

ОА приступ доживљава експанзију у посљедњих десетак година, захваљујући технолошким могућностима које пружа интернет. Основна карактеристика ОА јесте у томе што су научни радови јавно и без ограничења доступни путем интернета свим заинтересованим читаоцима, што омогућава много лакше ширење знања и научних достигнућа. Премда се већина угледних часописа још увијек придржава модела претплате, бројни ОА издавачи и часописи остварују стреловиту експанзију и њихов утицај је све изразитији. Типичан примјер је „PLoS” („Public Library of Science”) издавачка кућа, која је одговорна за један од тренутно најпознатијих ОА часописа – „PLoS ONE”, који је истовремено и најмасовнији свјетски часопис, са око 30000 објављених чланака годишње. Познати издавач „Nature Publishing Group”, одговоран за познати часопис „Nature”, недавно је пребацио неке своје часописе („Nature

Communications“, „Scientific Reports“) у ОА модел. „CA: A Cancer Journal for Clinicians“, који издаје „American Cancer Society“, такође је ОА часопис и за 2014. годину има импакт фактор од чак 144,8, што га чини најбољим онколошким часописом и једним од најбољих часописа на планети.

Највећа предност ОА модела – одсуство претплате и слободан приступ свим заинтересованим – за собом истовремено повлачи и највећи недостатак ОА приступа, а то је да сами аутори или њихове институције углавном носе трошкове објаве рада („Article Processing Charge“ – APC). Пошто сами плаћају, аутори (по правилу) задржавају ауторска права на свој чланак. APC варира од неколико стотина (нпр. 395\$ за „SAGE Open“), до неколико хиљада долара (нпр. 1,495\$ за „PloS ONE“ и „Scientific Reports“ или 5,200\$ за „Nature Communications“). APC се плаћа након позитивних рецензија, а за ауторе из сиромашних земаља (што углавном обухвата ауторе из БиХ) најчешће постоји опција отписивања дијела (често и до 50%) ове таксе. Треба нагласити и да многи часописи под претплатом такође пружају могућност да одеђени чланак буде објављен у ОА моду (и тада аутор такође сноси трошак).

Трошкови објаве радова у међународним часописима постоје, али нису непремостива препрека. У случају мудрог одабира часописа под претплатом (или платинастог ОА часописа) и доброг планирања, очекивани трошак за аутора може се свести на нулу у већини ситуација.

Неки ОА часописи нуде и контроверзну погодност додатног плаћања ради убрзавања рецензија (што нпр. износи додатних 750\$ у случају „Scientific Reports“ часописа). Такође, неки ОА часописи не наплаћују уопште APC (нпр. поменути „CA: A Cancer Journal for Clinicians“, али аутори не задржавају ауторска права на радове). Ово је тзв. платинасти ОА и овдје све трошкове носе спонзори/организације. И у нашем окружењу постоје овакви часописи, који су чак и „на листи“ (нпр. „Психологија“).

Додатни недостатак ОА модела је подложност различитим неетичким праксама, као што је предаторско издаваштво. Предаторски часописи објавиће готово било шта (укључујући и плагијате) и без рецензије – ауторово је само да плати. Нажалост, ова пракса забиљежена је и на нашим просторима и то је био случај са два сарајевска часописа – „HealthMed“ и „ТТЕМ“. Ипак, нису сви ОА часописи такви и нема ништа лоше у ОА моделу самом по себи.

ЗАКЉУЧАК

Трошкови објаве радова у међународним часописима постоје, али нису непремостива препрека. У случају мудрог одабира часописа под претплатом (или платинастог ОА часописа) и доброг планирања, очекивани трошак за аутора може се свести на нулу у већини ситуација. У случају часописа под претплатом потребно је пажљиво прочитати упутство ауторима и, ако се наплаћују додатне странице, ауторима се сугерише да прилагоде текст. Понекад то није могуће и у таквим случајевима треба потражити други часопис сличног тематског опуса – чак и ако није први избор, али има одређени фактор утицајности – код којег не постоје наведена ограничења. У случају одабира ОА часописа који наплаћује APC, трошкове је готово увијек могуће знатно смањити валидним образложењем о изостанку средстава за њихово подмирење. У случају објаве радова који произлазе из одговарајуће финансираних пројеката, средства за APC по правилу се планирају пројектним буџетом и лако их је правдати. Једино никако није препоручљиво објављивати у предаторским ОА часописима – када је цијена коју непромишљени аутор плаћа много већа од APC-а и подразумевија губитак кредибилитета и доброг гласа.

Синиша Марчић и Синиша Суботић

ФАКТОР УТИЦАЈНОСТИ (ИМПАКТ ФАКТОР) НАУЧНИХ ЧАСОПИСА
Научни часописи пореде се унутар своје дисциплине, док се за интердисциплинарна поређења користе нормализовани цитатни индикатори (нормализовани импакт фактор – rank normalized impact factor $mIF = (K-R_j+1)/K$, гдје је R ранг часописа J према JCR-у (Joint Citation Reports компаније Thomson Reuters), а K је број часописа у његовој категорији. Погледајмо илустративан примјер Александра Пудовкина и Јуџина Гарфилда (2004): часопис „Genetics“ је рангиран као 17 од врха у JCR категорији Genetics & Heredity, која је 2000. године укупно имала 114 часописа. Стога је $mIF_{Genetics} = (114-17+1)/114 = 0.860$. Вриједност mIF је 0.860, што значи да $100\% \times (1-0.860) = 14\%$ часописа уврштених на JCR имају већи фактор утицајности од часописа „Genetics“.